

§ 1.7 ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ (Волошина В.В. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова)

Вступ. Стрімкі соціально-економічні зміни в суспільстві змусили людей пережити нові емоції невизначеності, непрогнозованості, непередбачуваності некерованості відносно власного життєтворення. Пандемія COVID-19, засвідчивши крихкість людського життя і висвітливши рівень технологічного відставання, поставили перед людством ряд нових вимог до його освіченості, фаховості, компетентності й адаптивності. Переосмислення кінечності буття й того, що у будь-яку хвилину все може змінитися незворотно, актуалізувало сенси в існуванні кожного. Екзистенційні виміри власної ідентичності стали нагальними не лише для особистості юнацького віку, а й для всіх інших вікових категорій. Навчання упродовж життя стає обов'язковою умовою конкурентоспроможності особистості. А отримання актуального фаху, оволодіння компетенціями, які допоможуть не лише утриматися у вихорі змін, а й залишитися бажаними та затребуваними стало гострою потребою для особистостей як юнацького так і дорослого віку.

Система вищої освіти, набувши за останні два роки нових технологічних можливостей, відчула необхідність в оновленні методологічної й методичної сторони освітнього процесу, а також в переосмисленні наповненості й необхідності заучуваного матеріалу майбутніми фахівцями. Широкомасштабного «апгрейду» потребують, і сутнісний зміст освітніх технологій, і учасники процесу їх впровадження.

Вибір професії завжди є досить складним і водночас легким завданням для особистості. Адже необхідно обрати

саме той виді діяльності який відповідає індивідуальним інтересам, переконанням, прагненням, сприятиме самореалізації й матеріальному благополуччю. Все більше молоде покоління прагне займатися тією професійною діяльністю яка має конкретний корисний результат, постійно тримає в тонусі, має глобальні масштаби і сприяє особистісному й професійному розвитку. Від молодого покоління ми все частіше чуємо висловлювання на кшталт того, що «я там себе вичерпав», «мені цим займатися не цікаво, не драйвово» тощо. Хоча, ще двадцять років тому, для переважної більшості людей одного разу займана посада видавалася єдиною і незмінною до настання пенсійного віку. Сучасна молодь буде власні індивідуальні таскторії життя, освіти і професійної діяльності. Основні компетенції комунікативності, креативності, критичності, когнітивності і колаборативності розширюються soft skills, зокрема, проектним і нестандартним мисленням, умінням виходити за межі зрозумілого, уміння вчитися тощо.

Обираючи майбутню професію сучасна молодь все більше орієнтується на усвідомлення самоцінності, а саме: «що корисне для мене буде в обраній професійній діяльності і, головне, чого нового я зможу привнести у поле професії». За умови усвідомлення власної системи цінностей, розуміння здібностей, бажань і спроможностей такий особистісний вибір не викликає труднощів у майбутнього фахівця, підкріплюючись почуттям інтегративної цілісності, самоповаги і самодостатності. Труднощі ж породжуються в результаті особистісної аксіологічної невизначеності, при невизначному статусі ідентичності, низькому рівні самоінтересу і саморозуміння, зовнішній вмотивованості до професійної діяльності студента тощо. Обираючи професійну галузь знань, майбутній фахівець проектує аксіологічні перспективи своєї професійної ідентичності, тобто надає домінантності саме тим професійним цінностям,

які найбільше відображають його особистісні смисли у професійній діяльності, відповідають уподобанням і сприятимуть самореалізації в подальшому.

Виклад основного матеріалу. У психологічну галузь, на зміну системи підготовки кадрів із широким колом професійних компетентностей, прийшов час поглибленого оволодіння конкретними вміннями, техніками, способами психологічного впливу та підтримки особистості в межах певної соціальної сфери. На жаль, кількість кризових ситуацій з яким не справляється психіка особистості лише зростає. До проблем людей, які переживають ПТСР спричинений військовими подіями додається постковідний синдром та ін. Суспільство потребує фахових психологів спроможних приймати нові виклики і формувати нові позиції у розумінні особистості та її індивідуальної траєкторії самореалізації. А, отже, і технології професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти також мають відповідати вимогам і потребам суспільства. Здійснити такий крок у бік перебудови освітнього процесу, зокрема професійної підготовки фахових психологів, дозволяють нові освітні технології, спрямовані на формування, прогнозування поведінки і корекцію психологічної організації особистості майбутнього фахівця, які базуватимуться на конвергенції індивідуальних властивостей і потенційних можливостей майбутнього психолога з технологічно побудованими (т.б. такими, що максимально враховуватимуть механізми і закономірності, як особистісного розвитку, так і логіки освітнього процесу) зовнішніми впливами. Такою інноваційною пропозицією для процесу професійної підготовки майбутніх фахівців можна вважати розроблену нами та впроваджену у освітній процес факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова аксіологічно орієнтовану технологію формування інтеграла професійної

цінності майбутнього психолога.

Інтеграл професійної цінності (ІПЦ) майбутнього психолога є поліфункціональним, відносно стійким психологічним утворенням, складовими якого є особистісна, професійна та соціальна аксіосфери ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця. Алгоритм реалізації технології передбачає формування домінантних цінностей ІПЦ майбутнього психолога на основі синергії ціннісних орієнтацій, якостей і здібностей в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах його самосвідомості. Утвердження ІПЦ на метарівні ціннісної самосвідомості майбутнього психолога відбувається за рахунок кристалізації домінантних цінностей «Я-психолог», як аутоцінності (особистісна аксіосфера) в залежності від кваліфікації «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог», як профцінності (професійна аксіосфера), «Я-Інший, Інший-Я», як афіліаційності (соціальна аксіосфера). Сформованість інтеграла професійної цінності забезпечує цілісність особистості майбутнього психолога, її змістовність, автономність, процесуальність й відкритість до пізнання нового.

Професійна підготовки майбутнього психолога має відбуватися, за нашим переконанням, на підставі втілення співвідносних, синергійних й водночас ієрархічно пов'язаних психотехнологій. Реалізація цих психотехнологій в процесі фахової підготовки майбутнього психолога пов'язана з врахуванням специфіки розвитку компонентів його ціннісної самосвідомості. Виокремлюється п'ять етапів вище визначеного процесу, на яких відбувається структурування якісних особистісних утворень в межах певних аксіосфер (особистісної, професійної, соціальної) майбутнього психолога. Управління розвитком цих утворень здійснюється в контексті п'яти (відповідно етапам) психотехнологій, алгоритм кожної з яких включає

актуалізацію *розуміння, пізнання та дієвості* майбутнього психолога відносно якостей та цінностей в аксіосферах ціннісної самосвідомості. За нашим розумінням, спочатку алгоритм психотехнології професійної підготовки майбутнього психолога пов'язаний з підвищенням ефективності становлення певних особистісних утворень, що структуруються (коли особистісні якості досягають ускладнених форм - особистісних цінностей) в особистісній аксіосфері. Алгоритм наступної психотехнології пов'язаний з ефективністю розвитку професійних ціннісних орієнтацій, які ускладнюючись та інтегруючись, трансформуються в професійні цінності й функціонують в професійній аксіосфері майбутнього фахівця. Зрештою, ціннісне ставлення до Іншого, як провідна детермінанта майбутньої професійної діяльності психолога, викристалізовує в структурі ціннісної самосвідомості соціальні орієнтири, які ускладнюючись, перетворюються в соціальні цінності його соціальної аксіосфери. Слід підкреслити, що зазначені аксіосфери мають прямий і зворотний зв'язок, при цьому кожна з них, посилюючи свій внутрішній потенціал, розповсюджується на вищі етапи становлення ціннісної самосвідомості. Водночас аксіосфери, які нові (професійна та соціальна) для майбутнього фахівця, залучаються до взаємозв'язку з попередньою (особистісна) і транслуються в такій синергії до інтегративного зв'язку, який визначає передбачуваний продуктивний результат. Таким чином, простежується ускладнення компонентів ціннісної самосвідомості на кожному з етапів підготовки, що призводить в кінцевому результаті до більш глобалізованого й інтегрованого якісного утворення - інтеграла, який і буде визначати стійку переконаність майбутнього психолога щодо особистісного вибору професії. Розглянемо більш сутнісно кожен з етапів освітньої технології «Формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога».

На *першому етапі* фахової підготовки реалізується *психотехнологія «Осмислення особистісних цінностей майбутнім психологом»*, що спрямована на розвиток самоставлення, самоприйняття та самовизнання майбутнім фахівцем тих особистісних якостей, якими він володіє на початковому етапі професійного навчання. Фахова підготовка підвищує показники емоційно-ціннісного, когнітивного та мотиваційно-поведінкового рівнів ціннісної самосвідомості, які визначають критерії самооцінки майбутнім фахівцем власних утворень і досягнень відповідно вимогам майбутньої професійної діяльності та спроможностей до оволодіння основами професійних знань. На фоні цього актуалізується ціннісне самоставлення, що дає можливість майбутньому психологу синергезувати процес власного *розуміння* особистісних якостей. Більш широке включення майбутнього фахівця в освітньо-професійну діяльність закладу вищої освіти визначає процес подальшого *пізнання* цих якостей на підставі виявлення та прийняття як позитивних, так і негативних модальностей у його «Я-образі». Актуалізація ціннісно-сислової рефлексії сприяє самоприйняттю цих особистісних якостей майбутнім психологом, котрі структурують його особистісний простір. Активізація *дієвості* відносно прийнятого спектру особистісних орієнтацій та якостей сприяє їх самовизнанню й диференціації того, що відповідає і не відповідає критеріям ідеального «Я-образу». В результаті осмислення майбутнім психологом цінності окремих особистісних якостей, вони утверджуються в новій формі в епіцентрі реального «Я-образу». Співвідносячи їх з модальностями ідеального «Я-образу» майбутній фахівець утверджує їх цінність, трансформуючи таким чином в поле особистісної аксіосфери як власні особистісні цінності.

На *другому етапі* фахової підготовки реалізується *технологія «Осмислення професійних цінностей та*

здійснення особистісного вибору спеціалізації майбутнім психологом». В ході освітньо-професійної діяльності майбутнього фахівця у ЗВО відбувається розвиток у нього розуміння значущості тих професійних орієнтацій, які відіграють суттєву роль у побудові майбутнього професійного шляху. Підвищується ефективність емоційно-ціннісного, когнітивного та мотиваційно-поведінкового рівнів аксіосвідомості майбутнього психолога, що визначає зростання конструктивності його ціннісного самоставлення до професії. Розширення й ускладнення когнітивної інформації та посилення якісних показників мотивації до професії психолога надають можливість майбутньому фахівцю виокремити й вийти на рівень ціннісного пізнання цілого ряду професійних якостей. На цьому фоні відбувається самоприйняття професійних якостей, які структуруються в межах становлення ідеального професійного «Я-образу». Водночас розвиток дієвості на засадах навчально-практичної діяльності надає можливість майбутньому психологу виокремити ціннісність професійних якостей і перенести їх в епіцентр реального професійного «Я-образу». Актуалізація в ціннісній самосвідомості професійних якостей майбутнього психолога, які притаманні лише йому, в процесі вправління в дієво-практичних завданнях призводить до їх інтеріоризації та самовизнання у вище визначеній аксіосфері як професійних цінностей. Такі трансформації надають можливість майбутньому психологу здійснити особистісний вибір майбутньої спеціалізації відповідно з притаманними йому професійними цінностями.

На **третьому етапі** фахової підготовки реалізується **технологія «Осмислення соціальних цінностей майбутнім психологом»**. У результаті актуалізації в ціннісній самосвідомості майбутнього фахівця особистісних та професійних цінностей виникає тенденція до розуміння

ним соціальних орієнтирів як таких, що причинно зумовлюють надання психологічної підтримки чи допомоги Іншому. Соціальна орієнтація на психологічну допомогу Іншому визначає ускладнення розвитку емоційно-ціннісного, когнітивного та мотиваційно-поведінкового рівнів ціннісної самосвідомості майбутнього психолога. Синергізований взаємозв'язок всіх зазначених конструктів цієї самосвідомості майбутнього фахівця визначає актуалізацію його ціннісного самоставлення до тих соціальних орієнтирів, які модулюють допомогу і підтримку тим, хто її потребує. Оптимізований процес навчально-виховної діяльності у ЗВО визначає розвиток ціннісного *пізнання* Іншого. В полі соціальної аксіосфери в результаті самоприйняття ті соціальні орієнтири, які усвідомлюються майбутнім психологом як суттєві соціальні якості для майбутньої професійної діяльності, імплантуються в епіцентр ідеального професійного «Я-образу». В межах фахової підготовки посилюється цілеспрямована мотивація майбутнього фахівця на активізацію *дієвості* стосовно Іншого, що забезпечує можливість самовизнання та трансформації соціальних якостей в реальний професійний «Я-образ» та їх консолідацію в соціальній аксіосфері як соціальних цінностей.

На *четвертому етапі* фахової підготовки реалізується *технологія «Розвитку аксіоідентичності майбутнього психолога»*. В процесі фахової підготовки посилюється зв'язок та синергія особистісних, професійних та соціальних цінностей всіх аксіосфер майбутнього психолога, що призводить до конструювання складного особистісного утворення – складової інтеграла професійної цінності – аксіоіденти-чності. В процесі навчання посилюється професійна поінформованість майбутнього фахівця, що актуалізує алгоритми *розуміння* та *пізнання*, засобами реалізації яких якісно збагачуються емоційно-ціннісний,

когнітивний та мотиваційно-поведінковий рівні його ціннісної самосвідомості. Таке ускладнення змісту аксіосвідомості інтенсифікує входження та ототожнення особистісних, професійних і соціальних цінностей з реальним професійним «Я-образом». Окреслені ідентифікаційні процеси дають можливість майбутньому психологу утвердити в епіцентрі реального професійного «Я-образу» індивідуальне особистісно-сміслове утворення – особистісну ідентичність - «Я-психолог». Ускладнення змістового навантаження професійно-орієнтованих знань актуалізують ідентифікаційні процеси, пов'язані з професійними цінностями, що долучає до епіцентру професійного «Я-образу» професійну ідентичність диференційованого характеру, як-от: «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» та ін. Загалом в ході фахової підготовки відбувається активізація *дієвості* в межах спеціальності та спеціалізації, що визначає посилення тенденцій до виокремлення тих, з ким співпрацюватиме психолог в майбутній професійній діяльності. Для майбутнього психолога Інший стає не лише детермінантою, але й категорією образу соціальної ідентичності в системі «Я-Інший, Інший-Я». В цілому інтеграція особистісної, професійної та соціальної ідентичностей визначає конструювання в ціннісній самосвідомості майбутнього психолога такого особистісного утворення як аксіоідентичність.

На *п'ятому етапі* фахової підготовки втілюється ***технологія «Самореалізації домінуючих цінностей інтеграла професійної цінності майбутнього психолога»***, яка спрямована на становлення провідних, фундаментальних цінностей в структурі ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця. В ході професійної підготовки на основі включеності й виконання супервізорської практики у майбутнього психолога посилюється якісний рівень

особистісної саморегуляції. На основі цього активізується спрямованість на теоретико-прикладний досвід, що надає можливість фахівцю підсвідомо виконувати алгоритми розуміння, пізнання та дієвості, які посилюють його ціннісне самовизнання особистісної цінності «Я-психолог», утверджуючи останню в особистісній аксіосфері як аутоцінність; визначають і актуалізують самовизнання особливих професійних цінностей, що утверджують в реальному професійному «Я-образі» для кожного майбутнього фахівця окремо такі домінуючі цінності, як «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог», «Я – політичний психолог», «Я – реабілітаційний психолог», «Я - психосоматик» та ін., що на рівні професійної аксіосфери визначає їх як профцінність. І зрештою, саморегуляція соціальних цінностей підводить до самовизнання та утвердження в зазначеному «Я-образі» соціальної цінності «Я-Інший, Інший-Я» на рівні соціальної аксіосфери як афіліаційності. Взаємозв'язок та синергійність означених особистісних утворень, які відображають для майбутнього психолога цінність власної особистості у професії, цінність останньої та результатів професійної діяльності стосовно Іншого, знаменують появу стійкого особистісного утворення - інтеграла професійної цінності.

Поетапність становлення ціннісної самосвідомості майбутнього психолога є стратегічно визначальною в технологіях його професійної підготовки, оскільки дозволяє врахувати гетерохронність розвитку складових та встановити взаємо-зв'язок між ними - особистісною, професійною та соціальною аксіосферами. В процесі синергійності цінностей цих аксіосфер структуруються складніші особистісні утворення – домінуючі цінності, що на метарівні для майбутнього фахівця персоналізують аксіологічну сутність самосвідомості, яка й кристалізує його ціннісне ставлення до себе, професії та Іншого.

Утвердження доміантних цінностей свідчить про те, що майбутній психолог від вирішення часткових особистісних, професійних та соціальних проблем піднімається на вищий, більш глобальний рівень усвідомлення власної цінності в професії й суспільстві. Такими доміантними цінностями майбутнього психолога виступають «Я-психолог» (особистісна аксіосфера), у відповідності до кваліфікації «Я-тренер», «Я-консультант», «Я-соціальний психолог» тощо (професійна аксіосфера) та «Я-Інший, Інший-Я» (соціальна аксіосфера). Сукупність зазначених доміант створює інтеграл професійної цінності майбутнього психолога, як динамічного й поліфункціонального психологічного утворення, що слугує стрижневим орієнтиром процесу його життєтворення.

Таким чином, на етапі пошуку ефективних шляхів вирішення проблеми вдосконалення підготовки майбутніх психологів необхідно виходити з того, що в психологічній науці існують лише односпрямовані психологічні технології, визначено соціально-психологічні детермінанти фахової підготовки майбутнього фахівця, виокремлюються певні особистісні, професійні, соціальні цінності в процесі набуття психологом професійних компетенцій, концентрується увага на інтегруванні цих цінностей в цілісний конструкт в структурі професійної та ціннісної самосвідомості психолога, досить побіжно вказується на необхідність впровадження професійної кваліфікації та її особистісного вибору майбутнім психологом. Втім, враховуючи сучасне інформаційно-технічне та соціально-політичне навантаження на людину, інноваційні психотехнології підготовки майбутнього психолога мають бути зорієнтовані на особистість як самоцінність, котра осмислює себе в широкому життєвому просторі через інтегративну єдність особистісних, професійних та соціальних цінностей. У процесі професійної підготовки

важливо концентрувати увагу на етапах і механізмах розвитку ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця та засобах і техніках надання психологічної допомоги тим, хто її потребує.

Аксіологічна психотехнологія «Формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога» вирізняється легкістю відворення і трансформування. Складові технології можуть бути адаптованими до фахової підготовки особистості у широкому аспекті гуманітарних галузей. Переконані, використання в освітньому процесі закладів вищої освіти технології формування інтеграла професійної цінності особистості посилить індивідуалізацію освітньої траєкторії майбутніх фахівців. А наявність інтеграла професійної цінності на етапі входження особистості в поле професійної діяльності сприятиме її професійній самореалізації, самоефективності і конкурентноспроможності.

Список використаних джерел:

1. Волошина В.В. Аксіопсихологія професійної підготовки майбутнього психолога у вищих педагогічних закладах освіти. Монографія /В.В.Волошина. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2014. – 274 с.

2. Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутніх психологів. Монографія / В.В.Волошина. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2015. – 391 с.

